

Smaranda Vultur

***Una-ntruna prin poveste* cu Daniel Vighi**

Istoria din istorii

M-a fascinat întotdeauna felul în care se poate ajunge de la document la literatură, în care un detaliu istoric scos dintr-o cronică, o listă de nume sau obiecte, un fragment sau fragmente dintr-o mărturie se pot întâlni fără a se stânjeni și a da senzația de artificiu, cu amintirea personală și reveria literară într-o pagină de proză adevărată, care îl consacra pe autor ca autor de ficțiune. Secretul unei astfel de alchimii nu este doar o chestiune de dozaj și exercițiu sciitoricesc, dintre acelea pe care postmodernitatea le-a exersat cu succes și nici nu ține, cum a decis teoria literară, în lipsă de argumente mai bune, de convențiile după care decidem ce e și ce nu e ficțiune sau literatură. S-a vorbit în acest sens, cum se știe, sau de o “literatură de frontieră” atunci când accentul era pus pe apartenența textelor la literatură sau de “epresivitatea involuntară” (Eugen Negrici), atunci când textele erau prin tradiție destinate altui scop decât cel literar.

În *Istoria din cutia de pantofi* * a lui Daniel Vighi recunoști fără să eziți scriitorul și ți se pare că totul e decis nu de știință, ci de magie, fără emfază și fără mari dificultăți. Povestitorul, cum prefer să îl numesc pe cel pe care Daniel Vighi îl numește Povestaș, își ia rolul în serios, știind că istoria se face întotdeauna din istorii, care pot fi mai multe pentru aceeași întâmplare, pot fi rescrise și repovestite cu mici variațiuni care îi pot spori sau anihila din sensuri, după cum o cere contextul povestirii și valoarea de folosință ce i se dă poveștii. Mai mult decât atât, Povestitorul însuși poate fi personaj în poveștile care îl leagă de alții, cei care au povestit de mai de multă vreme, în diferite timpuri, ceva ce doar pare a fi, aceeași poveste. “Nu ascund credința pe care o veți regăsi în paginile care urmează, și anume, că suntem *una într-una* cu trecutul, am mai spus asta, prin povești” (Danile Vighi).

Iată-l așadar pe Povestitor umblând cu autobuzul între Lipova și Timișoara și mai apoi scriind despre cele două capete de drum, poluri ale existenței sale, care leagă viața copilului de cea de adult, pasiunea pentru trecut mai mult intuitivă a unuia, de cea de Cititor – scriitor a celuilalt. De fapt Povestitorul este aici, înainte de toate, un excelent Cititor. Vede în textele pe care le citește, fie că sunt cronici, dicționare, enciclopedii, istorii sau proze ale unor confrăți, vede înainte de toate povestea ce se va naște din ele și potențialul ei sciitoricesc, frumusețea spusului și stilul ei aparte. Poate aceasta era adevărata intuiție pe care o are și copilul ce descoperă printre râme și pământul reavăn ciobul de oală, smălțuit albastru. Trăirile adolescentului care privește de sus de la Cetatea Șoimoș dealurile Lipovei sau înălțimile Zărandului se suprapun peste cele ale cine știe cărui bei sau ale unui călător austriac de la finele secolului al 18 - lea, sunetele pe care el le aude au trecut prin urechile cine știe cărui sfânt sau episcop din alt veac, imaginile pe care copilul le vede în biserica mănăstirii Radna au legături secrete cu textele prin care abia mai târziu putea să le dibuie semnificația, să le scrie istoria uitată sau ascunsă. Toate cele pe care Povestitorul pretinde a le fi trăit, au mai fost trăite de alții, după cum cele povestite de alții, devin prin chiar puterea scriitorului de a le da chip și actualitate, parte a vieții acestuia. *Una într-una* cum o spune chiar el.

Reverii între Imperii

Cartea de proze scurte a lui Daniel Vighi are în acest fel o dimensiune borgesiană, în timp ce ne poartă însă printr-o lume puternic marcată de intersecțiile unei istorii central-europene cu una turco-orientală. Acesteia din urmă, dispărută aproape cu totul, știe prin cuvinte, simboluri și anecdote, istorii și leștele lăsat de ea în topografia orașului, în numele străzilor sau prin cine știe cu cutii cu vechituri să îi redea o consistență. În vremea din urmă, celalată imagine, a Kakaniei, a ținutului periferic chezară – crăiesc, a nostalgiilor vieneze s-a bucurat de mai multă frecvență și osteneală din partea scriitorilor timișoreni care fac parte din aceeași familie de pasionați ai scrisului. Proiectate în imaginarul literar, ținutul bănățean și capitala lui de pe Bega au mai puțin la aceștia parfumul și moliciunile Orientului, cât aromele bucătăriei austriece, tonalitățile valsului și rafinementele stilului Art Nouveau, menite să îmblânzească grandoarea clamată de clădirile impozante din centrul ce începe să se ridice pe la 1900

Dincolo de zăngănitul de arme al imperiilor care se confruntă, care cuceresc orașul și îl părăsesc apoi, Vighi e mai atent la viața care, pare doar, a continua la fel: oamenii care se nasc, iubesc, muncesc, mor, au credințe sau le părăsesc, se dedau la frivolități sau se confruntă, studiază sau rătăcesc, prețuiesc ce au sau gonesc după ce nu au, sunt celebri sau umili, sunt călăi sau victime, bogați sau săraci. Tabloul e colorat, bazarul conviețuiește cu o lume rurală ardelenescă-bănățeană în schimbare lentă uneori, alteori brutală, primitivă sau dornică de civilizare, *cocia* și *șcătuța* maistorului coexistă cu havuzul elegant sau, ceva mai încolo, cu autobusul mișcându-se greoi prin socialismul aproape comunist. În lumea urbană, catedrala se întâlnește cu sinagoga, catolicii cu rascienii, e o lume dinamică, care vinde și cumpără, merge la teatru (minunat utilizată *Istoria de două secole a teatrului liric timișorean* scrisă de Nic Ivan), dar iese și la *Spatzier* în sunetul reconfortant al muzicii de fanfare, ce poate însoți atât pornirile bățăioase, îndemnul militar, cât și mulcomul repaos duminical (când nu însoțește de-a dreptul drumul spre repaosul final).

Ca un element de liant între lumea orientală și cea central apuseană apare lumea evreiască, respinsă sau acceptată, integrată sau integratoare, dominată în cele din urmă de imaginea mitologizantă a evreului rătăcitor, din care se naște literatură adevărată, dar și amintirea rătăcirilor proprii, în general profitabile și stimulatoare. O “rătăcire” prin Cimitirul evreiesc din Timișoara, printre pietre, nume și amintiri, ierburi și uitare, un apel la istoria evreilor timișoreni sau la literatura cu temă evreiască. Din paginile unei cărți de “memorie salvată”, răsar amintirile unui/unor supraviețuitor(i) de la Auschwitz despre trecerea la întoarcerea spre casă prin gara din Praga, în miezul marilor rătăcirii ale istoriei secolului XX.

Daniel Vighi le face dreptate la toate acestea, lumea reconstituită de el e una fragmentară, caleidoscopică, depinde cum se aranjează și se recompun bucățile, dar efectul nu e unul al întregului, ci al transcenderii amănuntului pitoresc și al scrisului sistematic. Uneori detaliul e ridicat la rang de nod central sau de element tematic, ce revine la modul muzical și contrapunctic pentru a lega părțile între ele ca în povestirea despre cum sfântul Gerhard/ Gellert/ Gerard venețianul și Walther teutonul, aud *la miez de noapte, în ținutul păduros la anul 1053, prin câmpia Panoniei*, necunoscuta până atunci de ei cântare a femeii care dă la râșniță. Nu e singura care te lasă să visezi *la misterul lumilor de altădată, la istorii nemaiauzite dintr-o lume ascunsă între ziduri și*

archive, aflate în pericol iminent, în așteptarea povestașului și curiosului său ascultător – cum bine zice, în prezentarea de pe coperta cărții, cea care nu întâmplător se află printre cei care ghidează cartea spre publicul ei, Adriana Babeți.

Misterioasa cutie de pantofi

Prezența ei e legată de chiar misteriosul titlu și trimiterile lui la și mai misterioasa cutie de pantofi. Ai putea crede căe vorba de un trofeu al unei elegante doamne sau al unei Cenușărese ce abia se pregătește de bal. Ne lămurește chiar prefața autorului că e vorba de o cutie dintre acelea în care obișnuim să ținem fișele de lectură, un obicei azi uitat, de când totul se poate stoca în mult mai cuprinzătoarea, dar poate mai vulnerabila cutie virtuală.

Cutia de pantofi conține de fapt fișe extrase de o bibliotecară pasionată de istoria orașului, din ziare, din documente, reunite cu zecile de mii în fondul ce-i poartă numele, fondul Deleanu. Toate acestea pot fi surse de literatură, dar și un mod special de (auto)educare și inițiere în secretele orașului-cetate din câmpie. Daniel Vighi le descoperă cu prietenii întru literatură și plimbări care au scotocit și ei prin magica *șcățulă* sau prin cartierele vechi ale orașului. L-a îndreptat înspre ea, în primul rând Adriana Babeți, cu vocația ei de Arachne, de măiastră țesătoare a textului și a legăturilor prietenești, de la care știu nu doar de cetatea miniaturală făcută din ciocolată ce avea să ajungă pe o masă împărătească, ci și de o rubrică ținută cândva în Orizont (seria veche) pornind de la aceleași informații împărtășite pe rând și generos cu alții, cu Livius Ciocârlie, cu Cornel Ungureanu, care au știut să integreze documentul cu memoria personală pentru a face literatură adevărată.

Dar lumea îl apropie inevitabil pe Vighi, mai ales de Viorel Marineasa cu foarte frumoasele sale volume *Vederi din Timișoara* și *Despre Banat, în registru normal* – cărți pe care regret că nu le-am recenzat la timp pentru publicul bucureștean, mai puțin inițiat în plâsmuirile literare ale ținutului de Vest și Sud-vest, asimilat de unii cu Transilvania, identificat de alții cu un *Eldorado la frontiere* (A. Babeți), cu o zonă de graniță prosperă și un statut cultural și intercultural de invidiat, cultivat ca ideal și trăit ca o formă de bună conviețuire. I-aș putea evoca, amestecând generațiile, și pe Radu Ciobanu, pe Stela Simon, pe Radu Pavel Gheo, pe Dana Percec care a încercat și a și reușit să surprindă și analizeze povestea cu documentul transformat în literatură la Vighi și Marineasa, într-un excelent text din *Banatul din memorie*.

Prin aceste alăturări, cartea lui Daniel Vighi nu are nimic de pierdut. Dimpotrivă : ca vajnic apărător al patrimoniului orașului și creator al ținutului imaginar pe care toți cei de mai sus îl cultivă, el știe că fără poveștile lui nostalgice, fără melancolia profundă ce străbate proza lui, fără hazul și privirea mai hâtră, tonurile intens expresive ale lui Marineasa, fără subtilitățile textualiste ale lui Livius Ciocârlie, fără entuziasmele și pasiunea pentru Mitteleuropa ale lui Cornel Ungureanu, acest ținut ar avea un chip mai puțin vizibil, ar pierde puterea de a fi, cum o spune chiar Vighi, *un loc aflat undeva*, de a fi un loc *de undeva*, adică de a căpăta o identitate. *Istoria din cutia de pantofi* le conferă Banatului și Timișoarei una dintre identitățile cele mai puțin vremelnice, cea literară, transformând-o în parte din memoria locului, în “loc de memorie”.

* Cartea Românească, București 2013